

CRNA BRDA

DEN SIMONS

Preveo
Nenad Dropulić

Laguna

Naslov originala

Dan Simmons

BLACK HILLS

Copyright © 2010 by Dan Simmons

Translation copyright © 2012 za srpsko izdanje, LAGUNA

Ova knjiga posvećena je mojim roditeljima, Robertu i Ketrin Simons, i roditeljima moje žene Karen, Vernu i Rut Logerkvist. Posvećena je i mojoj braći, Vejnu i Tedu Simonsu, Kareninom bratu Džimu Logerkvistu i njihovoj sestri Sali Lampe.

Pre svega, knjiga je posvećena Karen i našoj kćeri Džejn Ketrin, koja je za mene *Wamakarognaka e'cantge* – srce svega što postoji.

Hecetu. Mitakuye oyasin.

Neka bude – svi ste mi rod. Svi do jednog.

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Duž Masne trave

jun 1876.

Paha Sapa munjevito trza ruku, ali duh umirućeg vasikuna stiže da ga ubode poput ujeda zvečarke, skoči mu u prste i prođe mu kroz ruku do grudi. Dečak se užasnuto povlači dok duh progoreva sebi put kroz njegove vene i kosti kao nezaustavljivi otrov. Vasikunov duh kopa sebi vrelu stazu kroz nerve Paha Sapinog ramena, a onda mu se izliva u grlo i grudi, mutan i uskomešan kao masni gusti dim. Paha Sapa mu oseća *ukus*. To je ukus smrti.

Duh se i dalje širi kroz Paha Sapin trup i naniže; dečakove noge postaju istovremeno slabe i teške. Dok mu vasikunov duh ispunjava pluća užasnom nezaustavljivom težinom i prekida mu dah, Paha Sapa se priseća kako se, kad je jedva prohodao, zamalo udavio u Jeziku. No, i tokom ovog sadašnjeg užasa, ovaj dečak koji još nije video punih jedanaest leta shvata da je ovo – ova najezda – nešto daleko strašnije od obične smrti davljenjem.

Ovako je, mislio je Paha Sapa, kad se Smrt ušunja čoveku u usta, oči i nozdrve da mu ukrade duh. Ali Paha Sapin duh nije *izvučen*, nego se duh ovog tuđina na silu *uvukao* u njega. Smrt se ponaša pre kao ogavni uljez nego kao kradljivac.

Paha Sapa više kao ranjen i odvlači se od leša izbuljenih očiju. Pokušava da ustane i potrči, pada, ponovo ustaje, opet pada,

nastavlja da puži što dalje od mrtvacu, mlatarajući rukama i nogama, zadihano se vuče nizbrdo, preko trave, kaktusa, konjske balege i pobijenih vasikuna, slep od neodoljive potrebe da istrese duh iz svog tela. Duh ostaje u njemu, raste unutar njega. Paha Sapa otvara usta da krikne, ali ovog puta nema nikakvog glasa. Duh ispunjava dečakova razjapljena usta, grlo i nozdrve kao rastopljena mast bizona. Paha Sapa ne može da diše. Na rukama i kolenima stresa se kao bolestan pas, ali ne može da se natera na povraćanje. Duh ga zaseca kao nož za skalpiranje, useca se duboko u glavu, ukopava mu se u mozak.

Paha Sapa se ruši na bok, kotrlja se i udara u nešto meko. Otvara oči i shvata da je na samo palac od lica drugog mrtvog vasičua. Ova plava bluza je samo dečak, svega pet ili šest leta stariji od Paha Sape. Mrtvi mladi vasikun izgubio je šešir, kosa mu je kratka i crvena. Paha Sapa nikada pre nije video crvenu kosu. Koža mrtvog momčića belja je nego kod ijednog vasikuna za kog je Paha Sapa ikada čuo, prćasti nos posut mu je pegama. Paha Sapa nesvesno zapaža da dah ne izlazi iz jame vojnikovih usta, bolno razjapljenih kao u poslednjem urliku, ili kao da su spremna da skoče i ujedu Paha Sapino skamenjeno prestravljeno lice svega šaku dalje. Primećuje tupo i da je jedno vasičuovo oko samo krvava rupa. Ali Paha Sapa vidi da je drugo oko, otvoreno i ukočeno, potpuno iste boje kao popodneвно nebo koje se vidi iza malog bledog mrtvog uha.

Boreći se za dah, Paha Sapa zuri u to mrtvo oko čije plavetnilo bleđi naočigled, kao da u njemu traži neki odgovor.

„Crna Brda?“

Ratnički konji tutnje u blizini, dva preskaču Paha Sapu i leševe vasičua, ali Paha Sapa nejasno – hladno – shvata da je jedan konj stao, da je ratnik skliznuo s konja i spustio se uz njega na jedno koleno. Nejasno, hladno, oseća kako ga snažna ruka hvata za rame i prevrće na leđa.

Paha Sapa gubi iz vidnog polja jednooki leš crvenokosog dečaka i gleda uvis u ratnika.

„Crna Brda? Jesi li pogođen?“

Ratnik je vitak i bleđe kože od većine Lakota, u bitku je pošao gotovo nag, kao pravi hejoka, samo u pregači i mokasinama, a kosu je vezao u dve jednostavne pletenice i ukrasio jednim belim perom. Vitko telo išarao je samo munjama i zrnima grada, što je pojačavalo prvi utisak da je on živi gromobran, hejoka, onaj koji ima vizije, ratnik-zaštitnik koji se usuđuje da stane između Paha Sapinog naroda, Slobodnih ljudskih bića prirode, i punog gneva Gromovitih stvorenja.

Paha Sapa trepće i opaža kamenčić iza ratnikovog uha i uski jarkocrveni ožiljak na levom obrazu, trag stare rane od metka koji je izbliza ispalio ljubomorni muž. Taj ožiljak malčice vuče ratnikove usne uvis, više kao u grč nego u osmeh, i Paha Sapa shvata da je to Tašunka Vitko, Ludi Konj, rođak prve žene Vrlo Hromog.

Paha Sapa pokušava da odgovori na pitanja Ludog Konja, ali zbog duha u grudima i grlu može samo da krklja. Samo uzani mlaz vazduha stiže u Paha Sapina usplamtela pluća. Još dok ponovo pokušava da progovori, shvata da verovatno liči na ribu izbačenu na obalu, širom otvorenih usta i izbuljenih očiju.

Ludi Konj mrmlja, prezrivo ili zgađeno, ustaje, jednim gipkim pokretom baca se konju na leđa, sve vreme s puškom u ruci, i odjahuje praćen razgalamljenim sledbenicima.

Paha Sapa bi najradije zaplakao kad bi mogao. Vrlo Hromi je bio tako ponosan kad je pre četiri noći u šatoru Bika Koji Sedi predstavio slavnog rođaka svoje prve žene svom posinku, a sada ovo potpuno poniženje...

Još ležeći na leđima, Paha Sapa širi ruke i noge koliko god može. Mokasine su mu spale, pa zariva prste ruku i nogu u tlo kao što čini otkako mu je u detinjstvu prvi put naišla vizija *dotakni zemlju i poleti*. Istog trenutka stara osećanja su navrla; više nije ležao na ravnom tlu, nego je stezao zaošijanu loptu, nebo je lebdelo ispod njega, a ne iznad, sunce je jurilo po nebu kao samo još jedno obličje poput zvezda i meseca – i uz taj dobro poznati privid Paha Sapa počeo je dublje da diše.

Ali prodisao je i duh. Paha Sapa je osećao kako udiše i izdiše duboko u njemu. Onda mu se krv sledila kad je shvatio da mu se duh obraća. Ili makar da govori *nekome* unutar njega.

Paha Sapa bi vrištao kad bi mogao, ali napeta pluća još su uvlučila samo tanki potočić vazduha. No čuo je spori postojani duhov šapat. Tvrde nerazumljive belaačke reči odzvanjale su o zidove Paha Sapine lobanje i treperile mu uz zube i kosti. Dlanovima je začepio uši, ali unutrašnje siktanje, šapat i mrmljanje nisu utihnuli.

Sada su se oko njega među leševima kretale i druge prilike. Paha Sapa čuje treperave glasove žena i uz neizreciv napor okreće se na stomak i podiže se na kolena. Osramotio je i sebe i svog strica-oca pred Ludim Konjem, ali ne može da leži kao mrtvac pred ženama.

Dok s mukom ustaje na noge, Paha Sapa vidi da je prepao najbližu ženu, pripadnicu plemena Hunkpapa. On joj zna ime, zove se Orlova Halja, i video ju je ranije tog dana kad je ustrelila crnog vasikunskog izviđača zvanog Tit kog je Bik Koji Sedi nazivao prijateljem. Prestrašena, Orlova Halja podiže isti onaj teški konjički revolver kojim je ubila crnog izviđača, hvata ga obema rukama, nišani Paha Sapi u grudi s tri metra i puca. Oroz pogađa prazno mesto ili metak koji ne opaljuje.

Paha Sapa tetura ka njoj, ali Orlova Halja i još tri žene zavrište i beže, brzo nestaju u lelujavim oblacima prašine i puščanog dima koji se kotrljaju po padinama. Paha Sapa spušta pogled i shvata da je umazan krvlju od glave do pete, krvlju svoje mrtve kobile, krvlju vasikuna-duha, krvlju drugih leševa, ljudskih i konjskih, po kojima se valjao i ležao.

Paha Sapa zna šta mora da učini. Mora se vratiti lešu vasikuna na kom je izveo potez i nekako ubediti duha da se vrati u mrtvo telo. Zadihan, još nemoćan da mahne ili dovikne nešto ratnicima koji tutnje pored njega na konjima, gotovo nevidljivi od prašine, Paha Sapa tetura uzbrdo prema mrtvacu među mrtvacima.

Bitka se ponovo pomera ka jugu, a dok slabašni povetarac nosi prašinu i puščani dim preko vrha brda – visoka trava igra i šuška na dodir vetra – Paha Sapa procenjuje da četrdesetak mrtvih

belačkih konja leži pred njim u nepravilnom krugu. Čini se da su većinu ubili sami vojnici u plavim bluzama. Ljudskih leševa ima otprilike koliko i mrtvih konja, ali njih su žene svukle, pa liče na bele stene naspram žućkastosmeđe zemlje, okrvavljene trave i tamnijih iskasapljenih konja.

Paha Sapa prekoračuje preko čoveka čija je skalpirana glava gotovo spljoštena od udarca. Sive grudvice poprskale su visoku travu uskomešanu povetarcem. Ratnici ili, što je verovatnije, žene, iskopali su mu oči, odsekli jezik i prerezali grlo. Stomak mu je rasporen i creva izvučena kao ulovljenom bizonu – svetlucava siva creva umotana su i sklupčana poput mrvih čegrtuša na krvavoj travi – i Paha Sapa opaža da su mrtvacu žene odsekle i če i mošnice. Neko je odapeo strele u rasporeno vasikunovo telo i izbušio mu bubrege, pluća i jetru. Srca nema nigde.

Paha Sapa nastavlja da se spitiče uzbrdo. Beli leševi leže na sve strane, pruženi kako su pali, a mnogi su isečeni na komade, iskasapljeni leže u velikim lokvama krvi ili preko svojih mrtvih konja, ali ne nalazi vasikuna čiji duh sada diše i šapuće duboko u njegovoj utrobi. Shvata da je bio u najboljem slučaju poluonesvešćen, da je možda prošlo više vremena nego što mu se čini otkako je dotakao tog čoveka. Neko je, možda njegovi preživeli drugovi, odvuкао leš s bojnog polja – naročito ako je bio starešina, u kom slučaju se Paha Sapa nikad neće otarasiti ovog duha.

Baš kad je poverovao da mrtvog vasikuna više nema među brojnim leševima na krvavom polju, opaža njegovo visoko pročelavo čelo kako viri iz gomile belih tela. Nagi leš naslonjen je na dva druga naga vašičua. Neki ratnik ili neka žena rasekli su mu desnu butinu prema običaju obeležavanja mrtvih neprijatelja Lakota, ali nije skalpiran. Paha Sapa tupo zuri u čelavo čelo i kratku svetlu kosu, shvatajući da to prosto nije bilo vredno truda.

Ali kratka strnjika kose vrlo je svetla, crvenkastožuta. Je li moguće da je ovo Duga Kosa? Da li on, Paha Sapa, poput nekog jezivog zametka sada u sebi nosi duh Duge Kose? To je malo verovatno. Sigurno bi neki Lakota ili Čejen prepoznao starog

protivnika Dugu Kosu i prema njegovom lešu postupio ili s više zverstva ili s više poštovanja.

Neko je, verovatno neka žena, zario strelu duboko u mrtvačev mlitavi, zauvek punački če.

Paha Sapa se spušta na kolena, a čaure mu se zarivaju u kožu; naginje se napred, spušta oba dlana na blede vasikunove grudi, stavlja ih pored velike iskrzane rane koju je prvi puščani metak ostavio na levoj sisi. Drugi, mnogo, mnogo opasniji metak, pogodio je čoveka visoko u bledu levu slepoočnicu, i ostavio jednostavnu okruglu rupu. Kapci mrtvog čoveka su spuštene, oči su gotovo zatvorene kao u snu, samo uzana linija beonjača vidi se ispod iznenađujuće gustih trepavica, a lice ovog vasikuna, za razliku od tolikih drugih, deluje pribrano, gotovo spokojno.

Paha Sapa žmuri i s mukom izgovara reči nadajući se da su dovoljno svečane.

„Duše, odlazi! Duše, napusti moje telo!“

Ponavljajući zadihano ovu basmu, Paha Sapa čvrsto pritiska grudi nagog leša, nada se i moli se Šestorici dedova da pritisak prizove duha da se vrati u njegove mišice, šake, prste, i u mrtvo belo telo.

Leš otvara usta i ispušta dug zadovoljan zvuk podrigivanja.

Paha Sapa užasnuto trza ruke – duh kao da mu se smeje iz bezbednog gnezda unutar mozga svog novog domaćina – a onda shvata da je samo rukama istisnuo poslednje mehure vazduha iz creva, stomaka ili pluća mrtvog vasikuna.

Sav uzdrhtao, Paha Sapa ponovo spušta ruke na hladno meso, ali uzalud. Duh ne izlazi. Našao je sebi dom u Paha Sapinom živom toplom telu i ne namerava da se vrati u praznu ljušturu pruženu među jednako praznim ljušturama ubijenih drugova.

Jecajući sada kao dete, deset leta stari Paha Sapa, ponovo šmrktavi dečak iako je sebe još donedavno smatrao muškarcem, odvlači se od hrpe leševa, pada na tlo sklupčan kao nerođeno dete, i samo što ne sisa palac ležeći i plačući između ukrućenih nogu mrtvog vojničkog konja. Crvena lopta sunca na prašnjavom

nebu spušta se prema visoravnima na zapadu i svojim grimizom pretvara nebo u odraz krvave zemlje.

Duh i dalje šapuće i blebeće unutar Paha Sapinog mozga, i dečak postrance klizi u iscrpljeno stanje donekle slično snu. Još je brbljao i šaputao kad je Vrlo Hromi našao dečaka negde posle zalaska sunca i poneo ga, još besvesnog, u dolinu, gde je selo plemena Lakota oplakivalo i slavilo.

2

Na Šestorici dedova

februar 1934.

Došlo je vreme da glava Tomasa Džefersona eksplodira. U grubo isklesanom kamenu vidi se razdeljena kosa iznad čela mnogo nižeg od čela Džordža Vašingtona, smeštenog odmah ulevo i nešto naviše od Džefersona u nastanku. Iz belo-sivog granita ispod linije kose i čela viri dugački pravougaonik oko nosa; završava se gotovo u ravni s oštrom linijom Vašingtonove brade. Videli su se i obrisi obrva i udubljenja očiju – desno je bilo celovitije, ako se kružna rupa unutar ovalne rupe može nazvati celovitom. Ali dve glave, jedna gotova, druga tek u naznakama, bile su preblizu jedna drugoj čak i za oko laika.

Paha Sapa se prošlog leta odmarao u senci električne centrale u dolini; bez žurbe i pažljivo pregledao je svoj sanduk s dinamitom iako je čitav posao zvanično bio obustavljen, kad je čuo dve postarije turistkinje kako se prepiru pod suncobranima.

„Ono napred je Džordž, pa ono drugo mora biti Marta.“

„Oh, nije. Čula sam pouzdano da će gore staviti samo predsednike.“

„Gluposti! Gospodin Borglam nikad ne bi isklesao dva muškarca ovako zbijena jedan uz drugog! To bi bilo nepristojno! Ono je sigurno Marta.“

I tako je danas, u četiri po podne, prvi Džeferson morao da ode.

Tačno u četiri oštro su se oglasile sirene. Svi se sklanjajte s lica, sklanjajte se sa stepenica, svi bežite s brežuljka krša ispod stene. Zatim je nastala vrlo kratka zimska tišina, nenarušena čak ni kreštanjem vrana iz snegom pokrivenih borika s obe strane, čak ni inače neprestanom škripavom vučom malih kola za snabdevanje uz i niz prugu, a onda su tri eksplozije odjeknule dolinom i Džefersonovo čelo izletelo je napred. Sve je na trenutak stalo dok je kamenje padalo i prašina se razilazila, potom je nova eksplozija raznela nejasnu masu Džefersonove kose i čelo u hiljade letećih granitnih krhotina – neke su bile velike kao *Fordov* model T. Posle još kraće pauze tokom koje je kamenje štropotalo niz strminu pod crnim kovitlacom vrana na nebu, Džefersonov nos, desno oko i ostatak obraza poleteli su napred u nizu gotovo istovremenih završnih eksplozija koje su se odvaljale dolinom i vratile kao odjek, utišan i metalan.

Krhotine su padale i kotrljale se vrlo dugo, činilo se, iako je pravi posao bio gotov za nekoliko trenutaka. Kad je povetarac odneo i poslednje pramenje dima i prašine, na licu stene videlo se samo nekoliko finih prevoja i malih šiljaka koji će morati da se odvale rukom. Tomas Džeferson je nestao kao da ga ovde nikada nije ni bilo.

Paha Sapa je, protiv svih pravila, ali uz naročitu dozvolu, za vreme eksplozija bio u visećoj stolici, zaklonjen istočnom stranom ogromne Vašingtonove glave, stopalima se opirući o plitku brazdu na prostranstvu netaknute bele stene, dinamitom već srezane do nivoa dobrog kamena tokom priprema za klesanje novog Džefersona. Sad se odbacuje, maše gore Gasu, čoveku na čekrku, i odbija se o ispupčenu kosu, obraz i nos Džordža Vašingtona; dizalica iznad njega glatko se pomera zajedno s njim, a on kao da leti. U mislima mu je isto što i uvek kad ovako pođe uvis – *Petar Pan!* Pre dosta godina u rezervatu Pajm Ridž video je predstavu u izvođenju putujuće trupe iz Rapid Sitija, i pamtio je kako je devojkica u ulozi Petra Pana letela iznad pozornice okačena na suviše vidljive žice.

Čelične žice koje drže Paha Sapa trideset metara iznad kamene doline debele su jedan i po milimetar, vide se manje nego one koje su nosile devojkicu-Petra Pana, ali on zna da mogu odjednom da nose osmoricu ljudi njegove težine. Odbija se jače i leti naviše; želi prvi da vidi ishod rada četrnaest velikih i osamdeset šest malih naboja koje je tokom dana lično izmerio, oblikovao i postavio po Džefersonovoj glavi.

Balansirajući na Vašingtonovom desnom obrazu mahnuo je Gasu da ga spusti u nivo s još nedovršenim usnama prvog predsednika, a onda je pogledao levo u delo svojih ruku. Bio je zadovoljan.

Svih sto naboja je opalilo. Mase razdeljene kose, obrva, očnih duplji, oka, nosa i nagoveštaja usana su nestale, ali nisu nastale nasumične rupe ili grudve na rđavom kamenu od kog je greškom počeo da se kleše prvi Džeferson.

Paha Sapa se lako odbija o desni ugao Vašingtonove brade, još na petnaestak metara iznad gomile kamenja, i više oseća nego što čuje i vidi Gatsona Borglama kako se spušta niz drugu saju.

Gazda pada između Paha Sapine stolice i ostataka kamenog lica prvog Džefersona i natmureno gleda minut-dva novu površinu, a onda se lako okreće ka Paha Sapi.

„Promašio si neke sitne izbočine na drugom obrazu, Starče.“

Paha Sapa klima glavom. Izbočine se vide kao gotovo neprijetne senke na praznoj kamenoj površini, u odsjaju slabog februarskog svetla s Vašingtonovog obraza i nosa. Paha Sapa oseća hladnoću dok poslednji zraci tog februarskog svetla nestaju s ove jugu okrenute strane. Zna da Borglam mora da zameri *nečemu* – uvek je tako. Što se tiče onoga *Starac*, on zna da će za nedelju-dve Borglam proslaviti šezdeset šesti rođendan, ali da nikada ne spominje svoje godine i da ne zna koliko godina Paha Sapa zaista ima – ne zna da će u avgustu napuniti šezdeset devet. Paha Sapa zna da ga Borglam zove Starcem i Matorim konjem pred ostalima, ali da zapravo misli da jedini Indijanac koji radi za njega ima pedeset osam godina, kao što piše u knjigama rudnika *Houmstejk*.

„Pa, Bili, imao si pravo u vezi s veličinom naboja. Mislio sam da nam treba više malih, ali bio si u pravu.“

Borglamov glas zvuči poput nezadovoljnog režanja, kao i uvek. Malo koji radnik ga voli, ali gotovo svi ga poštuju, a Borglam ništa drugo od njih i ne traži. Paha Sapa ga niti voli niti poštuje, ali svečan je da to važi za sve vasikune, možda s izuzetkom nekolicine mrtvih i jednog živog, Douna Robinsona. Paha Sapa škilji u ravnu površinu stene na kojoj se domalopre nalazila trodimenzionalna Džefersonova skica.

„Tako je, gospodine Borglame. Više velikih naboja otvorilo bi pukotinu i krpili biste je pola godine. Više malih naboja i morali bismo da praskamo još nedelju dana i glačamo još mesec.“

To je najduža neprekinuta izjava koju je Paha Sapa izgovorio poslednjih meseci, ali Borglam odgovara samo gundanjem. Paha Sapa želi da starac prosto ode. Dobio je dinamičnu glavobolju – doslovno dinamičnu glavobolju. Čitav dan radio je golim rukama na hladnoći, sekao je, oblikovao i postavljao naboje od rane zore, a kao što svi mineri znaju, nešto iz dinamita, možda kapljice nitroglicerina koje izbijaju po štapinima kao opasni znoj, upija se u kožu, provlači se do baze lobanje i donosi onu tutnjavu zaslepljujuće glavobolje prema kojoj obična migrena deluje beznačajno. Paha Sapa trepće da otera začetke crvene skrame pred očima, koju dinamična glavobolja uvek donosi sa sobom.

„Moglo je da bude i čistije, a siguran sam da si mogao da upotrebiš manje dinamita i uštediš nam neku paru. Spremi se da sutra ujutru postaviš naboje u gornju trećinu novog mesta za podnevnu eksploziju.“

Borglam maše svom čoveku na čokrku, svom sinu Linkolnu, da ga povuče uvis.

Paha Sapa klima glavom, oseća strelu bola i vrtoglavicu koju taj pokret nosi sa sobom, i čeka da se Borglam popne na stenu, pa da krene u poslednji, detaljni pregled. Pre nego što je nestao u tamnom pravougaoniku na podu kućice za čokrku, gazda više:

„Bili... voleo bi da postaviš dovoljno baruta da razneseš i Vašingtona, zar ne?“

Paha Sapa se naginje unazad, dodiruje stenu samo vrhovima nožnih prstiju, telo mu je gotovo vodoravno u stolici koju sajla od milimetra i po drži sedamdesetak metara iznad doline. Gleda tamni obris Gatsona Borglama petnaest metara iznad sebe, sićušan na sve bleđem februarском nebu Južne Dakote, plavom skoro kao oko mrtvog konjanika vasičua.

„Ne još, gazda. Sačekaću da ih sve završite pa da ih raznesem odjednom.“

Borglam se oštro smeje, daje znak sinu i nestaje u kućici.

Ova njihova šala je prastara, iz pitanja i odgovora iscedena je odavno i poslednja kap vedrine. Sumnja li ipak Borglam, pita se Paha Sapa, da mu njegov glavni dinamitaš govori istinu?

3

U Masnu travu

jun 1876.

Paha Sapa srkuće toplu supu. Zidovi šatora Vrlo Hromog od fino istrugane bivolje kože sijaju se narandžasto od mnoštva vatri zapaljenih u selu. Vrlo je kasno, ali čuju se neskladna pesma, naricaljke i bubnjevi – neskladni Paha Sapinom uhu jer su neobična mešavina slavlja i žalopojke začinjena kricima ožalošćenih žena, pobedničkom vikom radosnih ratnika, neprestanom puščanom paljbom iz sela i odjecima udaljenih kuršuma s tamnih brda na jugoistoku, na drugoj obali reke. Stotine ratnika, do sada uglavnom potpuno pijanih, jedan za drugim šunjaju se do preživelih vasičua opkoljenih tamo i pucaju kad god im se učini da vide tamni obris tela ili glave kako izviruje iz kružnog rova u kom se plave bluze kriju na vrhu brda.

Osim Vrlo Hromog, u šatoru su još tri starija čoveka: Tatanka Ijotake (Bik Koji Sedi), Budalasti Jelen i stari *juvipi*, iscelitelj i sveti čovek po imenu Dugo Govno. Paha Sapa samo napola sluša površni razgovor staraca, ali shvata da Dugo Govno priča kako je veći deo popodnevene bitke proveo savetujući se s Ludim Konjem, i da je čak otišao toliko daleko da je raspalio svetu vatru od komadića bivoljeg mesa i molio se za vreme jednog predaha, kad su Ludi Konj i njegovi ljudi prikupljali odmorne konje. Na spomen imena

Ludog Konja Paha Sapa se rumeni od stida. Nada se da više nikada neće sresti rođaka starije žene Vrlo Hromog.

„Crna Brda, kaži nam ono što imaš.“

Zapovest je izgovorio Bik Koji Sedi. Iako je većina mlađih ratnika govorila i slavila kao da se dan završio velikom pobedom, Bik Koji Sedi zvuči toliko tužno da bi se lako pomislilo da su Lakote i Čejeni pretrpeli težak poraz. I dok su se Vrlo Hromi, Dugo Govno i nešto mlađi Budalasti Jelen odenuli svečanije, Bik Koji Sedi, koji je star – Vrlo Hromi tvrdi da je video najmanje četrdeset i dva leta – nosi svoju svakodnevnu odeću, košulju od jelenske kože s resama ukrašenu samo zelenim iglama dikobraza i skromne kićanke od ljudske kose na ramenima, obojcima, mokasinama i crvenoj pregači. Pletenice su mu umotane u kožu vidre i ukrašene jednim orlovim perom zadenutim uspravno.

Paha Sapa klima glavom, spušta supu, prekršta noge na mekoj koži i misli o onome što će reći. Vrlo Hromi je rekao ostaloj trojici za duha – zato su i došli ovamo da čuju dečaka umesto da slave, oplakuju ili, u slučaju Budalastog Jelena, trče na brdo i pucaju u preživle vašiće – a Paha Sapa zna da dva sveta čoveka i ratnika i prijatelja Ludog Konja najviše zanima ko je plava bluza čijeg duha on nosi u sebi.

Paha Sapa na trenutak sklapa oči da zazove popodnevnog događaja iz dima i izmaglice strašnih sećanja. Nada se da će, kad otvori oči da progovori – i to da progovori jezgrovito kako ga je Vrlo Hromi učio kao dečaka, i što jasnije može uprkos tome što mu vasikunov duh i dalje blebeće i tutnji u glavi – prvih nekoliko ravnodušnih reči zazvučati gotovo kao jednolično pojanje. Pre nego što otvori oči da prozbori, Paha Sapa se bez žurbe priseća svih pojedinosti.

Nije došao da se bori. Paha Sapa je znao da nije ratnik – njegov jedini žalosni pohod protiv Vrana prethodnog proleća uverio ga

je u to – ali tog popodneva, kad je otpočela pucnjava na jugoistočnom kraju velikog sela od šatora u dolini, istrčao je sa Vrlo Hromim iz poočimovog šatora. Bilo je veoma uzbudljivo. Akičite su pokušavali da održe red, ali mladi ratnici nisu se obazirali na plemenske redare, nego su vikali, skakali na konje i jahali tamo odakle se čula bitka. Drugi junaci žurili su da se namažu ratnim bojama, nađu svoje oružje i otpevaju pesme smrti. Iako je Paha Sapa znao da u duši nije ratnik, osetio je da uzbuđenje u njemu raste dok se pucnjava nastavljala, oblaci prašine se dizali na istoku i s brda preko reke, a muškarci svih doba uz povike u grupicama izjahivali iz sela.

„Borba se vodi na drugom kraju sela.“

Vrlo Hromi pokazao je na jugoistok.

„Hoću da ostaneš ovde dok se ne vratim.“

Onda je, nenaoružan, Vrlo Hromi polako otišao prema pucnjavi.

Paha Sapa je pokušao da ostane gde je bio, čak i kad su u velikoj grupi pored njega projahali Vučje Oči, Levo Stopalo i još nekolicina mladića, rugajući mu se i dovikujući mu da nađe nekakvog konja. Odjahali su ka jugu pre nego što je Paha Sapa stigao da odluči šta će.

Onda se začula nova pucnjava iz pravca vododerine na severnom kraju sela, gotovo tačno suprotno od mesta prvobitnog sukoba. Paha Sapa pogledao je malo ranije i video povorku vašića na konjima kako ide ka severoistoku duž brežuljaka. Da li je njihov napad na jugoistočni deo sela samo varka, pitao se Paha Sapa, smišljena da odvuče pažnju, dok pravi nasrtaj stiže ovamo, na suprotnu stranu, tu gde se okupljaju žene i deca? Bik Koji Sedi lično je rekao Vrlo Hromom pre svega tri noći da je takav postupak Duga Kosa primenio kad je napao selo Crnog Kotla.

Jedna žena vrištala je da plave bluze dolaze vododerinom i prelaze reku na gazu nedaleko od šatora Vrlo Hromog, blizu velike grupe žena i dece. Grupa ratnika, na čijim se nauljenim telima i na konjima pod njima nahvatala prašina iz bitke na severoistoku, odjurila je na sever sredinom sela da odbije novu pretnju, rastežući pred sobom starce, žene i rasplakanu decu. Za njima je

galopirao jedan konj bez jahača, s krvavim prugama na pokrovu. Kad su jahači na trenutak zastali između šatora da bi se žene uklonile, ova kobila bez jahača gotovo je stala iza mase konja i razgalamljenih ratnika, kolutajući očima.

Paha Sapa joj je bez razmišljanja skočio na leđa i uhvatio je za grivu obema rukama. Kad su se konjanici probili kroz vrisku žena i jurnuli ka reci, Paha Sapa se uhvatio čvršće i udario petama zadihanu kobilu u rebra. To je bilo nepotrebno – životinji je krv ključala i, kao i Paha Sapa, nagon ju je gonio da juri s krdom.

Zvuk pucnjave još je dopirao iz duge vododerine koja se pružala od reke do brda, a Paha Sapa je kroz prašinu i dim video nekoliko tela na tlu – nekoliko vašičua i nekoliko ratnika iz sela – ali ko god da je bio na čelu ove grupe nije obraćao pažnju na vododerinu, nego je nastavio uz obalu ka severoistoku, pored razbežanih žena i dece, pored poslednjih šatora Lakota i Čejena, kroz šumu topola, sve dok tridesetak ratnika s Paha Sapom u zaštitnici nije prešlo preko drugog gaza i jurnulo uz duboki usek prema travnatim brdima. Paha Sapa samo što nije skliznuo s kobile kad je pošla uz strminu, ali držao se za grivu obema rukama i kolenima stezao kobilu zadihane grudi dok je ona, šišteći, pokrivena penom, dišući krkljavo kao probušen meh, teturala uz travnatu padinu.

Paha Sapa je samo letimično i nejasno video prizore oko sebe – oštre visoke stene desno, ratnike i vašičue na konjima, drugi dugački greben obavijen prašinom i dimom napred levo, grupice vašičua bez konja i raštrkane grupice ratnika kako pucaju jedni na druge i mučno mile duž čitavog travnatog grebena, koji se dizao prema drugom, višem grebenu skoro dva kilometra severozapadno. Uspravio se i osvrnuo preko ramena ka selu, ali kroz nemirne oblake dima i prašine nije video hiljade šatora postavljenih ukrug.

Shvatio je da je grupa kojoj se priključio nastala nasumično, kao i druge grupe raštrkane po brdima. Njegovu su činili uglavnom Lakote i nešto Minekondžua i Čejena. Činilo se da predvodnik, kog nikad pre nije video, pripada plemenu Hunkpapa. Vođa je povikao – *Hokahej!* – i ratnici su, a s njima i Paha Sapa, podboli

konje i pojurili prema grupama plavih bluza koje su pucale na ratnike bez konja razbacane po padini levo. Konji vašičua i ratnika, obavijeni dimom, njištali su i padali na sve strane; neke su ubili njihovi jahači u plavim bluzama da obezbede zaklon, drugi su ubijeni pod svojim jahačima ili dok su im vojnici držali uzde. Meci su štektali bez prestanka, ali uz sve jaču graju krikova, povika, stenjanja, pojanja i dozivanja. Žene su na brdima oštro i treperavo pevale svoje krvave hvale dok je Paha Sapa izjahivao za ostalima iz poslednjih trnjaka na vrhu grebena.

Sledećih nekoliko minuta Paha Sapi uglavnom nisu ostali u pamćenju. Nejasno se sećao barutnog dima, iskidanih slika talasa ratnika na konjima kako nadiru preko vasikuna bez konja, vijugaju kroz njih i obilaze ih, zamagljenih prizora ratnika kako pešice opkoljavaju grupe plavih bluza i njihove mrtve konje, jezivog osećaja da konji, pa i njegova kobila, jednostavno besmisleno trče napred-nazad između ljudi koji na njih pucaju. Činilo mu se da je upamtio neke zaista sumanute prizore, kao što je jahač vasikun kako galopira bežeći ispred petorice Lakota. Vojnik im je odmicao, a onda je odjednom podigao revolver i prosuo sebi mozak. Zapnjeni, ratnici su povukli uzde, zgleđali se i odjahali na jug prema bučnijem okršaju; nisu hteli ni da priđu lešu poludelog vasikuna.

Paha Sapa se jasno sećao da ni u jednom trenutku nije pokušao da zaustavi kobilu i uzme pušku, luk ili revolver s nekog od mnogobrojnih mrtvacu na padini, a i da je hteo da je zaustavi, ne bi mogao. Krv joj je tekla niz zapenušene sapi, i dečak je shvatio da je nekoliko puta pogođena iz puške i pištolja i da joj se strela zarila duboko u meso tik iza njegove desne noge. Sa svakim korakom kobila je frkćući bacala sve više krvi, koja je prskala Paha Sapi vrat, grudi i lice i gotovo ga oslepljivala.

Onda su ratnici skrenuli ulevo kao jato gusaka, i Paha Sapa je video da jurišaju na grupu vašičua koji su sjahali na dugačkom boku brda ispod najvišeg vrha. Dok je kobila teturala napred – svakako neće preživeti sledeći juriš – Paha Sapa je odlučio da izvede najviši potez smelosti. Zbog toga je i pošao iz sela. Nije imao oružja, čak

ni nož ili štap, pa će potez morati da izvede rukom. Paha Sapa se setio kako se blesavo, gotovo bezumno cerio kad se na to odlučio.

Među mrtvim i umirućim vasikunima malobrojni su još pucali klečeći, ležeći ničice ili stojeći. Jedan gologlav vojnik, proređene kratke kose, čela toliko belog da je Paha Sapa na trenutak pomislio da je već skalpiran, stajao je i spokojno pucao iz prelepe puške. Talasi ratnika jahali su preko i oko ove grupice i drugih vašičua bez konja, a kad se Paha Sapina grupa približila, vojnik kog je Paha Sapa zapazio ostao je bez municije ili mu se metak zaglavio u cevi, pa je pažljivo spustio pušku, izvukao dva revolvera i opalio iz jednog ka dečaku.

Paha Sapina kobila najzad je pala, prednje noge su joj popustile, i bacila ga je preko sebe napred. Dečak se, neverovatno, nemoguće, dočekaao na noge i potrčao; trčao je sigurno, bez posrtanja, gotovo je leteo s brzinom mrtve kobile u razigranim nogama, proletao je kao čarolijom između mrtvih i vašičua na samrti dok su ratnici na konjima jurili s obe strane, vrištali, pucali i odapinjali strele. Paha Sapa nije skidao pogleda s visokog vasikuna, sada udaljenog svega dvadeset koraka. Vojnik ga je opazio, okrenuo se i podigao revolver baš kad je ustreljen.

Metak je pogodio ćelavog vasikuna u levu stranu grudi i oborio ga unazad preko mrtvog konja. Jedan pištolj mu je odleteo nekuda u prašinu, ali drugi je uspeo da zadrži i podigao ga je, hladnokrvno ciljajući u krvlju obliveno Paha Sapino lice dok je zadihani dečak jurio sve bliže i bliže.

Jedan konj u trku gotovo je preturio Paha Sapu upravo kad je Vasikun opalio. Paha Sapi je metak prozujao pored uha na manje od širine dlana. Uspravio se i jurio dalje. Vasikun je mirno i pažljivo nišanio u njega, ali je u tom trenutku neki ratnik opalio preko Paha Sapinog ramena i pogodio vojnika u levu slepoočnicu. Glava mu se trznula unazad, prelepi pištolj bezazleno je opalio uvis baš kad je Paha Sapa poleteo napred i spustio dlan i svih pet prstiju belcu na grudi.

I onda je duh skočio u njega.

Kad je Paha Sapa ućutao – sve ove upamćene pojedinosti sazeo je u veoma malo reči – usledilo je gundanje, a zatim duga tišina. Čutanje najzad prekide Bik Koji Sedi obrativši se Vrlo Hromom.

„Kad se vratite u svoje selo, moraš da izvedeš Obred posedovanja duha i prineseš bogate darove.“

Sada je Vrlo Hromi zagundao. Paha Sapa je nepogrešivo tumačio nijanse ponašanja svog poočima i znao je po ovom neodređenom zvuku da se starac ne slaže s Bikom Koji Sedi da je taj obred pravo rešenje za ovaj slučaj duha uljeza.

Dugo Govno pokretom ruke zatraži tišinu i pažnju.

„Moramo da saznamo je li to Duga Kosa poslao svog duha u dečaka. Crna Brda, video si ga kad je umro. Je li to bio Duga Kosa?“

„Ne znam, deda. Kosa tog vasikuna bila je vrlo kratka. Mislim da je bio starešina. Imao je vrlo lepo oružje, i pušku i pištolje. Kad sam se vratio do tela, više ih nije bilo.“

Budalasti Jelen se nakašljao, očigledno se ustežući da govori pred tri stara sveta čoveka.

„Priča se da cev puške Duge Kose ima osam strana. Jesi li to primetio, Crna Brda?“

„Nisam. Video sam samo da je vrlo ukrašena i da puca brže od pušaka drugih plavih bluza.“

Paha Sapa zastaje.

„Ja nisam ratnik. Žao mi je što nisam posmatrao pažljivije.“

Bik Koji Sedi gundā i prezrivo odmahuje rukom.

„Niko ne treba da se izvinjava što nije ratnik. Ti si još dečak i očigledno nemaš želju da postaneš ratnik. Ti si – i postaćeš – ono što Vakan Tanka želi da budeš. Niko to ne može izmeniti.“

Kao da se postideo što toliko govori, Bik Koji Sedi kinu i dodade:

„*Hecetu. Mitakuye oyasin.*“

Neka bude. Svi ste mi rod – svi do jednog.

Što znači da je rasprava za taj dan završena.

Bik Koji Sedi klima glavom ostalima, s naporom ustaje i izlazi iz šatora bez ijedne reči. Dugo Govno i Budalasti Jelen bez žurbe dovršavaju lule, zatim izlaze i usput prošapuću poneku reč Vrlo Hromom.

Svi su otišli. Vrlo Hromi gleda usvojenika. Pogled mu je umoran, možda i tužan.

„Sutra ujutru rano dižemo selo, ali pre toga, ako još vašiĉua ne dođe da spasava drugove, Bik Koji Sedi i ja poći ćemo gore. Pokušaćemo da nađemo telo plave bluze koji te je zarazio i utvrdimo je li to Duga Kosa. Ti ćeš nas povesti do njega.“

Paha Sapa klima glavom. Ruke mu drhte otkako se nešto ranije probudio u bezbednosti pooĉimovog šatora, pa stalno steže pesnice da prikrije drhtanje.

Vrlo Hromi mu dodiruje leđa.

„Pokušaj ponovo da zaspiš, sine moj, uprkos ovoj ludoj galami u logoru. Krenućemo pre svitanja. Drugi će poći na zapad, sever ili nazad u rezervate. Mislim da će Bik Koji Sedi povesti svoj narod daleko na sever – ali ti i ja ćemo kući na istok. Tamo ćemo se posavetovati s ostalima i odlučiti šta da radimo s tim tvojim duhom.“

4

Blizu Medveđe stene

avgust 1865.

Paha Sapa zna da je rođen u mesecu zrenja, u godini ponija pogođenih gromom.

Zna da deca plemena Lakota gotovo nikad ne dobijaju imena po mestima – njegovo ime, Paha Sapa, Crna Brda, vrlo je neobiĉno i drugi deĉaci mu se smeju – ali zna i da su u noći kada je rođen blizu Medveđe stene, krajem onog ĉudnovatog vrelog leta kad je grom tri puta pogodio krdo ponija, tri najvažnija ĉoveka u selu, njihov ratni poglavica Ljutiti Jazavac, stari umorni viĉasa vakan Grlati Soko i njihov najbolji i pravi viĉasa vakan Vrlo Hromi – usnili Crna Brda.

Ljutiti Jazavac je u snu video belog vuka kako istrĉava iz mraĉnih brda okružen i obasjan munjom; vuk je razgovarao s gromom, a na leđima je nosio rasplakanu nagu mušku bebu.

Grlati Soko sanjao je da je opet mlad i da može da jaše svog omiljenog konja Piška – Jastreba – mrtvog već više od trideset godina, i Jastreb je galopirao tako brzo da je odneo Grlatog Sokola u noćno nebo, u samu munju, a kad su se Crna brda našla pod njim, veliki beli *ĉedan* – soko po kom je dobio ime pre sedamdeset ĉetiri leta – uzleteo je iz tih brda noseći u kandžama nagu mušku bebu.

Vrlo Hromi nije toliko sanjao koliko je imao viziju. Grmljavina i munje su ga probudili, pa je ostavio svoje dve žene, izašao u vrelu burnu noć, još burniju zbog krikova Stoji U Vodi koja je umirala na porođaju, i video kako munje sa severa, iznad ogromnog obrisa Mato Pahe, Medveđe stene, svetlom slikaju lice dečaćića na oblacima iznad Crnih brda.

Sutradan ujutru dečak bez oca se rodio, a kad su njegovu majku koja je umrla od krvarenja žene pripremile za pogreb, Ljutiti Jazavac, Grlati Soko i Vrlo Hromi proveli su šest sati u zatvorenom šatoru pušeći lule i raspravljajući o svojim snovima i vizijama. Odlučili su, koliko god to zvučalo čudno svim Slobodnim ljudskim bićima prirode, da siročić, ako preživi, dobije ime Crna Brda, jer se svoj trojici u snovima prikazalo dete kako dolazi iz Crnih brda.

Paha Sapa je znao mnogo više pojedinosti o svom rođenju i mrtvim roditeljima nego što bi se očekivalo od deteta koje nije upoznalo ni oca ni majku. Na primer, tačno je znao zašto je njegova majka Stoji U Vodi sa samo šesnaest leta umrla rađajući ga, i znao je da njena smrt ima veze s činjenicom da su njegovog jednako mladog oca Niskog Jelena Poniji ubili tri meseca pre njegovog rođenja.

Znao je da je Niski Jelen, dok još nije video punih sedamnaest leta, osvojio Stoji U Vodi tokom pohoda na selo plemena Vrane, kad je iskazao ili ogromnu hrabrost ili neverovatnu glupost. Grupa ratnika Lakota napala je selo Vrana, razjurila konje i odnela nekoliko žena – među njima i Stoji U Vodi, njihovu saplemenicu koju su Vrane otele četiri godine ranije – a kad su ratnici Vrana najzad našli svoje konje, dvanaestorica Lakota su pobjegli, ali Niski Jelen se okrenuo, povikao: „Hokahej!“, podigao ruke kao da leti i projahao kroz redove Vrana koji su na njega pucali i odapinjali strele. Ništa ga nije ni okrnulo. Onda se *vratio* između čarkaša Vrana, zatvorenih očiju, zabačene glave, raširenih ruku. Za tu hrabrost Ljutiti Jazavac i ostali ratnici dali su mu Stoji U Vodi za nevestu.

Onda se, tri meseca pre Paha Sapinog rođenja, Niski Jelen, još pun sebe i ponosni vlasnik šest odličnih konja, pridružio petorici

starijih ratnika u pohodu na veliko selo Ponija daleko na zapad od Crnih Brda. Pošli su bili samo po konje, a Vučji Okret, predvodnik napada, rekao je ostalima da će, kad uzmu konje, brzo krenuti nazad i neće zastajati da se bore. Ali Niski Jelen ponovo se pokazao kao junak. Oglušivši se o zapovesti Vučjeg Okreta u ludoj trci nazad kroz ravnice skliznuo je s konja, zario kolac u tlo, privezao za vrh koca jedan kraj tri metra duge kožne trake, a drugi kraj omotao sebi oko ručnog zgloba. Hteo je da pokaže da se neće maći s tog mesta. Niski Jelen povikao je petorici drugova: „Ne mogu mi ništa! Vidim budućnost! Šestorica dedova me štite! Dođite k meni, prijatelji!“

Petorica starijih ratnika zaustavili su konje, ali se nisu vratili. Ostali su na travnatom brdu dvestotinak koraka dalje i gledali kako pedeset razgnevljenih Vrana dojahuje do Niskog Jelena. Besni zbog gubitka konja, sjahali su i isekli mladog ratnika na komade ne obazirajući se na njegove krike; živom su mu iskopali oči i odsekli ruke, na kraju su mu iščupali srce koje je još kucalo i redom ga zagrizli. Petorica Lakota odmah su ostavili ukradene konje i užasnuti pobjegli prerijom u svoje selo.

Stoji U Vodi oplakivala je muža – plakala je, vrištala, jecala, čupala sebi kosu i sekla se po mišicama i butinama, čak i po doj-kama – puna tri meseca između smrti Niskog Jelena i porođaja.

Paha Sapa znao je sve ovo još kao vrlo mali, ne samo zato što je počeo da zapitkuje starije čim je progovorio, nego i zbog onoga što je u sebi nazivao *mala vizija kojom se dodiruje prošlost*.

Paha Sapa koristio je *male vizije kojima se dodiruje prošlost* i pre nego što je naučio da hoda i govori, a tek kad je izrastao u dečaćića shvatio je da nema svako tu sposobnost.

Nije uvek uspevaao. *Obično* nije uspevaao. Ali ponekad – a on nije mogao da predvidi kada – mali Paha Sapa mogao je da dodirne nečiju kožu i preuzme tuđa zbrkana sećanja, glasove, zvuke i slike. Trebalo mu je daleko više vremena da nauči da razvrsta te kratke moćne nalete drugomisli kako bi ih shvatio nego što mu je trebalo da nauči da govori, hoda, jaše ili odapinje strelu iz luka.

Sećao se kako je, otprilike tri leta star, dotakao голу mišicu Gavranove Kose, mlađe žene Vrlo Hromog (ona je došla Paha Sapa kad mu je prava majka umrla) i primio talas zbrkanih misli i sećanja o njenom detetu koje je umrlo nešto pre njegovog rođenja, o njenom besu kad je Vrlo Hromi doneo ovu drugu bebu u njihov šator, o njenoj neobičnoj ljutnji na Stoji U Vodi – Paha Sapiu mrtvu majku – zbog toga što je tako strašno žalila smrt svog glupog muža-dečaka da je nožem zasecala mišice i butine mnogo duže od pristojnog vremena za žalost, pa je krvarila i preterano oslabila, pogotovo onako sitna i uskih bokova, trudna i iznurena dugim robovanjem u selu Vrana.

S tri leta Paha Sapa je svojom *malom vizijom* saznao da mu se majka skoro ubila sekuci se u žalosti pre nego što se on rodio. Žene Lakota uglavnom su se ponosile lakoćom s kojom rađaju decu; smatrale su da ih je Vakan Tanka – Veliki duh – odabrao i poštdeo bola i opasnosti koji ugrožavaju ostale žene. Kad je s tri leta Paha Sapa dotakao Gavranovu Kosu, *video* je svoju mladu majku, bledu, iscrpljenu i znojavu, raširenih nogu, kako krvari iz svoje iskidane *šan* – iz njene ženske *vinjan šan* – dok Gavranova Kosa, Žena Tri Bizona i druge žene pokušavaju mahovinom, toplom glinom, čak i trakama kože meke kao tkanina da zaustave to strašno krvarenje, a druge žene drže njega dok vrišti iz sveg glasa, još povezan s majkom pupčanom vrpcom.

Paha Sapa je kriknuo i teturajući pobegao od Gavranove Kose tog dana vizije dodirom, a njegova pomajka, koja je uvek bila dobra prema njemu, skoro kao da joj je rođeni sin, upitala ga je šta se desilo, šta nije u redu, ali Paha Sapa je jedva još umeo da izgovara reči jezika Ikče Vičasa – Prirodnih slobodnih ljudskih bića – pa je samo plakao i otimao se, a onda se razboleo i groznica ga je tresla tog dana i noći i čitavog sledećeg dana.

Posle toga je Paha Sapa istovremeno strepeo od *male vizije* kojom se *dodiruje prošlost* i priželjkivao je, a polako je naučio kako da postavi pitanje ili usmeri razgovor na nešto što ga zaista

zanima i onda, kao slučajno, dodirne nekoga blizu sebe u nadi da će primiti izliv sećanja i slika.

Ponekad je čarolija uspevala; najčešće nije.

Paha Sapi se to činilo sramotno, kao kad viri pod šator da vidi devojkicu kako se svlači, ili kad namerno gleda Vrlo Hromog kako obleže Gavranovu Kosu ili svoju stariju suprugu, Ženu Tri Bizona, za toplih noći kad se kožna odeća odbaci, pa nije svom poočimu priznao da ima tu moć dok nije video devet leta. Bilo je to godinu dana pre nego što mu je *Pehin Hanska kasata* – ubistvo Duge Kose na Masnoj travi – zauvek promenilo život.

U svom devetom letu, kad je rekao Vrlo Hromom za svoje vizije, sveti čovek postavio mu je nekoliko oštrih pitanja o iskustvima *malih vizija* kojima se *dodiruje prošlost*, tragajući za lažima i neusklađenostima – očigledno misleći da je dečak sve to saznao na neki drugi način, pošto u šatoru nije bilo nikakve privatnosti, a u selu sa samo osamnaest šatora, jedva da je bilo imalo više. Ali kad je Paha Sapa ispričao kako je od Žene Tri Bizona primio sećanja na dane kad je bila devojkica i zarobljenica Crnih Nogu, koji su je svi redom silovali, a onda joj spržili unutrašnje strane butina belo usijanim kamenjem, Vrlo Hromi je ućutao i teško se natmuriro. Paha Sapa iz iste *male vizije* kojom se *dodiruje prošlost* zna da o tim danima Žena Tri Bizona nije pričala nikome osim Vrlo Hromom, a i to samo jednom, pre dosta godina, kad je Vrlo Hromi, dok su brali bobice pored Dabrovog potoka, predložio da se venčaju. Nikada više nisu razgovarali o tome niti su to spominjali ikome drugom.

Vrlo Hromi najzad kaže:

„Zašto tu moć zoveš mala vizija kojom se dodiruje prošlost, a ne vizija dobijena od duhova, Crna Brda?“

Paha Sapa okleva. On nikad ne laže Vrlo Hromog, ali plaši se da odgovori iskreno.

„Zato što znam da te – slike – nisu moja hanblečeja, deda.“